
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน
กลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตกรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร จังหวัดกำแพงเพชร

The Participatory Action Research for the development of female

Community enterprise network case study : food products in

Kamphengphet province

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธารทิพย์ ธรรมสอนและคณะ*

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อ (1) เพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งของกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร (2) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการด้านการผลิตและการตลาดของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (3) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (4) เพื่อพัฒนาระบบการติดตาม ประเมินผล สนับสนุนและรวบรวมข้อมูล เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนวิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 6 กลุ่ม คือ กลุ่มแม่บ้านมอพระธาตุ กลุ่มแม่บ้านเกาะพิมูลพัฒนา กลุ่มแม่บ้านเขาศิริส กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มแม่บ้านศรีนคร และกลุ่มน้ำพริกแกง (อสม.)

โดยแบ่งขั้นตอนของการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ประมวลสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน การดำเนินการศึกษาใช้วิธีสำรวจข้อมูลการบริหารจัดการเครือข่ายสะท้อนปัญหาผ่านเวทีชาวบ้าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำแผนปฏิบัติการร่วมกันจากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่คล้ายคลึงกัน คือ มีปัญหาด้านการจัดการองค์กร ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาเรื่องแหล่งเงินทุน และระยะที่ 2 เป็นการดำเนินกิจกรรมการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารได้พัฒนาเครือข่ายในลักษณะของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน จัดประชุมกลุ่มเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ เพื่อหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสม ส่วนในระยะที่ 3 เป็นการ

* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ติดตามประเมินผลการทำงานของเครือข่าย จากการสังเกต พบว่า กลุ่มมีความเป็นเครือข่ายที่ค่อนข้างจะต่อเนื่อง เนื่องจากในปัจจุบันกลุ่มยังคงมีการติดต่อสื่อสารถึงกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุย ฝากสินค้าไปขาย ซึ่งกันและกันตลอดเวลา

ABSTRACT

The purpose of this study is to develop the female workers' network in the food enterprise community of Kamphengphet province. The purpose of the research is to: 1. To develop a strong food community enterprise network. 2. To develop production and market management. 3. To develop the learning processes of the members in the community enterprise network. 4. To develop an evaluation and information gathering system. This research type is qualitative, using the method of Participatory Action Research: PAR. There are 6 sample group: the Mo-Prathad group, the Ko-Piboon Pattana group, the Koa Kiris group, the Women's Development group and the Nam-prik-keng group.

The study is divided into 3 parts. First, it evaluates the problems and needs of the community. The research was conducted by observing and gathering information from different local discussion group, and used the result to develop plans. The second part tries to create activities in order to improve the management of food products. The researcher has developed a network by conducting seminars, intemships, and discussion groups. The last part evaluates the community networks that are quite active because their members consistently communicate to each other.

ความเป็นมาและสำคัญของปัญหา

จากการที่รัฐบาลได้มีนโยบายพัฒนาและส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการผลิตสินค้า ภายใต้แนวคิดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าของชุมชนนั้น ๆ ตลอดจนรัฐบาลยังได้ผลักดันให้เป็นวิสาหกิจชุมชน วิธีการแบบนี้เป็นการให้โอกาสแก่ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน นำมาปรับหรือพัฒนาให้เกิดมูลค่า ส่งเสริมให้ชุมชนในระดับ รากหญ้าได้รู้จักตนเอง เรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ชุมชนได้เห็นความสำคัญของศักยภาพคน ศักยภาพชุมชน ค้นหาทุนทางสังคม จนพัฒนามาเป็นแผนแม่บทของชุมชนนั้น ๆ

การที่จะเข้าใจวิสาหกิจชุมชนต้องมองชุมชนอย่างเป็นระบบอย่างเป็นองค์รวมโดยไม่แยกส่วน ผู้ที่จะมีส่วนร่วมที่จะเรียนรู้และเข้าใจ ตลอดจนพัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชน คือ

ชาวบ้าน กลุ่มคน กลุ่มที่ผลิตสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ (OTOP) หากชาวบ้านเหล่านั้นได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย นำบทเรียนที่ผ่าน มาเรียนรู้และสรุปร่วมกัน ก็จะเกิดเป็นองค์ความรู้ เกิดการพัฒนา ที่ผ่าน มาได้มีหลาย ๆ หน่วยงานเข้าไปส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการผลิตสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ แต่เป็นการริเริ่มจากหน่วยงานของรัฐเอาเข้าไปในชุมชนที่สุดแล้วอยู่ได้ไม่นาน ไม่ยั่งยืน วิธีการของวิสาหกิจชุมชนต้องเริ่มที่ชาวบ้าน เริ่มจากชุมชนพัฒนาจากสิ่งที่ชุมชนมี จากสิ่งที่ชุมชนเป็น ส่งเสริมการเรียนรู้ สร้างเครือข่าย โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือนักพัฒนาเป็นผู้สร้างให้เกิดเวที หรือจัดเวทีให้กับชาวบ้าน

แนวคิดในการพัฒนาวิสาหกิจให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืนเป็นแนวทางหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักพัฒนาชุมชน เนื่องจากชุมชนได้ร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจ ตลอดจนรับผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้สร้างพลังในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ที่เน้นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนมีความรัก ความเมตตา เพื่อสร้างพลังสร้างสรรค์ในชุมชน รวมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานด้วยกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จได้ (สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2545: 131)

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร มีพันธกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการให้บริการทางวิชาการแก่ท้องถิ่นและสังคม กลุ่มคณะผู้วิจัยจึงมีความคิดที่จะร่วมกันพัฒนาระบบ บริหารจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งถือว่าเป็นการตอบสนองปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี คณะผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญและสนใจที่จะทำการวิจัยเพื่อร่วมพัฒนาระบบบริหารจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง และยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนของ กลุ่มแม่บ้านผู้ผลิต กรณีศึกษา :
ผลิตภัณฑ์ ประเภทอาหาร จังหวัดกำแพงเพชร

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งของกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร
2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการด้านการผลิตและการตลาดของเครือข่ายวิสาหกิจ ชุมชน
3. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

4. เพื่อพัฒนาระบบการติดตาม ประเมินผล สนับสนุนและระบบข้อมูล เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research:PAR) ประชากรที่ใช้การศึกษาคือกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านมอพระธาตุ กลุ่มแม่บ้านเกาะพิมูลพัฒนา กลุ่มแม่บ้านเขาคีรีส กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มแม่บ้านน้ำพริกแกงศรีนคร กลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำพริกแกงอสม. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดและหาข้อสรุปร่วมกัน จัดประชุมกลุ่มย่อย การสังเกต การอบรมเพื่อสร้างองค์ความรู้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิต กรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร จังหวัดกำแพงเพชร มีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน

ระยะที่ 1 ผลจากการศึกษา พบว่า กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มีปัญหาและความต้องการที่คล้ายคลึงกัน คือ 1) มีปัญหาด้านการจัดการองค์กร ในเรื่องของรูปแบบการจัดองค์กร 2) มีปัญหาด้านการผลิต เนื่องจากผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้รับมาตรฐาน อย. ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด รูปแบบบรรจุภัณฑ์ยังไม่มีความเหมาะสม วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต มีราคาค่อนข้างสูงและในบางครั้งก็ขาดแคลน โดยเฉพาะปัญหาขาดแคลนเครื่องมือหรือโรงเรือนที่ใช้เป็นสถานที่ในการผลิต และในบางครั้งก็ขาดแคลนพาหนะที่ใช้ในการขนส่งด้วยเช่นกัน ซึ่งพาหนะถือเป็นเรื่องสำคัญและลำบากเพราะมีผลต่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้วยเหมือนกัน และปัญหาการผลิตไม่ต่อเนื่อง 3) มีปัญหาด้านการตลาด ขาดตลาดรองรับที่แน่นอน ขาดความรู้ ความเข้าใจในการตั้งราคาสินค้า การคิดคำนวณต้นทุนราคาสินค้า เนื่องจากไม่มีการจดบันทึกที่เป็นระบบ การจำหน่ายสินค้ามีเฉพาะช่วงเทศกาลเท่านั้น 4) มีปัญหาเรื่องแหล่งเงินทุน ยังต้องการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดหาแหล่งเงินทุนที่ปลอดดอกเบี้ยหรือดอกเบี้ยต่ำ หรือให้เปล่า

ระยะที่ 2 พัฒนาเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร พบว่าการเป็นเครือข่ายของกลุ่มที่ทำการวิจัยว่า ในแต่ละกลุ่มนั้นเขาจะมีรูปแบบของเครือข่ายอยู่แล้ว โดยลักษณะของการเป็นเครือข่ายนั้นเป็นรูปแบบเครือข่ายธรรมชาติที่กลุ่มเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย โดย

ได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูล ในการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องจะมีลักษณะคล้าย ๆ กันทุกกลุ่ม คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานเกษตรจังหวัด พาณิชยจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด พัฒนาชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล จะเห็นได้ว่ามีหน่วยงานของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด การเข้ามาเกี่ยวข้องของหน่วยงานทำให้การรวมตัวของกลุ่มมีรูปแบบของการเป็นเครือข่ายที่ชัดเจนขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความรู้และการได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ แต่อย่างไรก็ตามในด้านความคิดของกลุ่มในบางครั้งกลุ่มก็ยังมีความคิดเห็นขัดแย้งกับเครือข่าย หน่วยงานที่เข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งถึงแม้จะขัดกันในเรื่องของความคิดแต่กิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายก็ยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และจากการสังเกตของคณะผู้วิจัยพบว่า กลุ่มเครือข่ายมีการพัฒนารูปแบบของการเป็นเครือข่ายมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ในการเรียนรู้ของเครือข่าย อรรถพร วงศ์วิชัย (2547 : 58) ได้กล่าวถึงบทสรุปของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ว่า เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ทั้งองค์ประกอบที่เป็นองค์ประกอบของเครือข่ายและลักษณะการเรียนรู้ของชุมชนขององค์ประกอบเหล่านี้ประสานสัมพันธ์กันและรวมกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไรก็ตาม เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนบางเครือข่ายอาจจะมียุทธศาสตร์ของเครือข่ายแตกต่างไปจากเครือข่ายอื่น ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมที่แตกต่างกัน เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนจึงมีลักษณะทั้งที่เหมือนกับเครือข่ายอื่น ๆ และแตกต่างไปจากเครือข่ายอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรมและองค์ประกอบของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายแตกต่างกันนั่นเอง

ระยะที่ 3 การพัฒนาเครือข่ายโดยการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและการศึกษาดูงานทำให้กลุ่มได้รับความรู้และความเข้าใจที่ดีเกิดขึ้น ทำให้กลุ่มผลิตภัณฑ์มองเห็นโอกาสทางธุรกิจของกลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมและดำเนินการตามรูปแบบการพัฒนา ซึ่งจากการดำเนินการตามรูปแบบการพัฒนา จากการติดตามประเมินผล การทำงานของเครือข่ายวิสาหกิจทั้ง 6 กลุ่ม โดยกลุ่มยังคงมีความสัมพันธ์กัน ยังเกาะเกี่ยวกัน โดยมีประธานกลุ่มวิสาหกิจ คือคุณมะรินทร์ เป็นผู้ขับเคลื่อน ผลักดัน สนับสนุนกลุ่มให้ไปด้วยกัน มีกิจกรรมร่วมกัน การขับเคลื่อนในการทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการตลาด การนำสินค้าไปจำหน่ายหรือการได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อรับความรู้ในทุกครั้งที่จัดขึ้น พบว่า คณะผู้วิจัยมิได้ดำเนินการประสานกับทุกกลุ่ม เพียงแต่ดำเนินการแจ้งข่าวสารข้อมูลกับประธานกลุ่ม คือ คุณมะรินทร์ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มที่มีความเข้มแข็งมาก มีความมุ่งมั่นและมีความตั้งใจจริง ที่จะนำพากลุ่มเครือข่ายทั้ง 6 กลุ่ม ไปสู่ความสำเร็จให้ได้ แต่จากการสังเกต พบว่า ความเข้มแข็ง และความตั้งใจจริงของกลุ่มมิได้เท่ากัน จึงทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จไม่เท่ากัน และกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จมากและใช้โอกาสช่องทางของการมีเครือข่าย สร้างความสำเร็จให้กับกลุ่ม

คือ กลุ่มเกาะพืฒพัฒนา ที่ค่อนข้างจะไปได้ไกลกว่าทุก ๆ กลุ่ม และค่อนข้างที่จะใจกว้างคอยช่วยเหลือกลุ่มเครือข่ายตลอดเวลาที่ผ่านมา มีข้อมูลเข้ามาและแจ้งกลุ่มเพื่อที่จะได้รับทราบร่วมกันตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

อภิปรายผล

ในการสร้างเครือข่าย คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าในแต่ละกลุ่มของกลุ่มแม่บ้าน มีลักษณะของการสร้างเครือข่ายเดิมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นลักษณะของการเกิดเครือข่ายโดยธรรมชาติ เกิดขึ้นเพราะมีวัตถุประสงค์เดียวกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีลักษณะของปัญหาคล้ายคลึงกัน จึงเกิดการรวมตัวกันในกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่การรวมกลุ่มยังอยู่ในวงแคบ คือ ภายในชุมชนหรือภายในท้องถิ่นของคนเท่านั้น มีเพียงบางกลุ่มที่มีลักษณะของการเกิดเครือข่าย ซึ่งมีบุคคลภายนอกที่มิได้อยู่ในชุมชน แต่เกิดขึ้นจากต่างฝ่ายต่างมีความต้องการ จึงเกิดเครือข่ายของการแลกเปลี่ยนขึ้น เช่น การฝากสินค้าไปกับรถโดยสาร เพื่อนำไปจำหน่ายต่างถิ่น เป็นต้น

ความต้องการได้รับการสนับสนุน จากหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มเครือข่าย มีความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องค่อนข้างมาก จากการสังเกตของคณะผู้วิจัย พบว่าในบางกลุ่ม ในบางครั้งการช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ยังไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเสียทีเดียว การบริหารจัดการที่จะให้ได้เครื่องมือมาใช้ในกลุ่ม อุปกรณ์ที่ได้มาไม่สามารถนำไปใช้งานได้ เช่น เครื่องอบพริกของกลุ่มแม่บ้านศรีนคร แต่อย่างไรก็ตามการสังเกตของกลุ่มผู้วิจัย พบว่าสิ่งที่กลุ่มวิสาหกิจทั้ง 6 กลุ่ม ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดก็คือการหาตลาดรองรับที่แน่นอน ปัญหาด้านอื่น ๆ แม้มี กลุ่มวิสาหกิจที่ยังพอที่จะช่วยกันแก้ไขได้ แต่ปัญหาเรื่องของการตลาด ถ้าหน่วยงานของรัฐไม่เข้ามาช่วยอย่างจริงจังแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการต่อไปได้

รูปแบบของการจัดการเครือข่าย ภายหลังจากที่กลุ่มผู้วิจัยได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย กลุ่มผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า กลุ่มเครือข่ายเดิมแต่ละกลุ่ม มีความรู้สึกที่จะฟังฟังความคิดจากกลุ่มมากขึ้น โดยแต่ละกลุ่มผลิตภัณฑ์มีความคิดว่า คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร โดยกลุ่มผู้วิจัยจะเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์กลางเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจได้ดีที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของการเกาะเกี่ยวทางความคิด ซึ่งในระยะแรกทุกกลุ่มจะมุ่งเกาะเกี่ยวกับคณะวิทยาการจัดการ โดยกลุ่มผู้วิจัยดำเนินการให้เกิดความคุ้นเคย ดำเนินการให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจก็ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน แลกเปลี่ยนปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกัน ซึ่งก็ได้ข้อสรุปว่า กลุ่มวิสาหกิจทั้ง 6 กลุ่ม จะเชื่อมโยงความเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่องโดยการนัดประชุมพบปะกันอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้กลุ่มรับรู้ โดยสถานที่ที่ใช้ในตอนแรกนั้นเป็นที่คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

กำแพงเพชร การดำเนินการและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เป็นของกลุ่มผู้วิจัยทั้งสิ้น และในการดำเนินการประชุมใน ครั้งต่อไปนั้นก็จะเปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อย ๆ ครบทั้ง 6 กลุ่ม หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป และถ้าใน คราวใดสถานที่ของกลุ่มมีปัญหาทางประธานเครือข่ายก็จะติดต่อกับคณะวิทยาการจัดการ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในเรื่องของสถานที่เป็นคราว ๆ ไป ส่วนในเรื่องของค่าใช้จ่าย ในการจัดประชุมแต่ละครั้งนั้น ในช่วงแรกทางกลุ่มผู้วิจัยได้มอบเงิน จำนวน 5,000 บาท เพื่อใช้ในการจัดประชุม โดยให้กลุ่มเครือข่ายเป็นผู้ดูแลดำเนินการกันเอง กลุ่มผู้วิจัยถอนตัวออกมาเพื่อเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ในการบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายเท่านั้น

การพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย จากการสังเกตของกลุ่มผู้วิจัย พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์ ทั้ง 6 กลุ่ม มีการพัฒนาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและเป็นเครือข่ายกว้างมากขึ้น มีการส่งข้อมูลข่าวสารถึงกันตลอดเวลา มีการเป็นห่วงและกังวลกับกลุ่มเครือข่ายถ้าหากเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมใดแล้วไม่ได้เข้าไปร่วมทุกกลุ่ม จะมีการพูดคุยเป็นกังวล จะพยายามแจ้งให้กลุ่มเครือข่ายได้รับทราบข้อมูลทั่วถึง อาทิเช่น ในกรณีที่มีการจะต้องเข้าไปจดทะเบียนเป็นสินค้า OTOP เป็นต้น เนื่องจากถ้ากลุ่มผู้ประกอบการยังมิได้จดทะเบียน OTOP ก็จะไม่สามารถนำสินค้าไปฝากขายด้วยกันได้ ประธานกลุ่มเครือข่าย คือ คุณมะรินทร์ก็จะพยายามติดต่อกับประธานกลุ่มผลิตภัณฑ์ แต่ละกลุ่มให้ทราบและรีบดำเนินการ จากการสังเกตของกลุ่มผู้วิจัย พบว่า ประธานกลุ่มเครือข่ายค่อนข้างที่จะได้เปรียบในเรื่องของข้อมูลข่าวสาร ค่อนข้างที่จะทราบเร็วทำให้มีการเคลื่อนไหวได้เร็วและทันท่วงที เนื่องจากกลุ่มมีความเข้มแข็งและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานไม่ว่าจะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนากรอำเภอ เกษตรอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ หรือระดับจังหวัดอย่างต่อเนื่องและในเรื่องของความสัมพันธ์ของเครือข่าย นอกจากจะเป็นกลุ่มเครือข่ายภายในพื้นที่แล้วยังมีกลุ่มเครือข่ายในระดับจังหวัด หรือต่างชุมชน ต่างพื้นที่ ซึ่งกลุ่มได้รับโอกาสนี้ภายหลังจากการไปออกจำหน่ายและแสดงสินค้ากับกลุ่ม OTOP หรือสถานที่อื่น ๆ ที่ได้ไปออกจำหน่ายสินค้า ทำให้กลุ่มเครือข่ายขยายกลุ่มออกไปเพิ่มมากขึ้น ซึ่งประเด็นนี้ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้ กลุ่มวิสาหกิจมีเครือข่ายที่เข้มแข็งและยั่งยืน เพราะสามารถที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง สัมพันธ์ สร้างเครือข่ายกันเองระหว่างกลุ่ม โดยกลุ่มผู้วิจัยมิได้เข้าไปเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ภายหลังจากที่กลุ่มผู้วิจัยได้จุดประเด็นความคิดในการสร้างเครือข่ายให้แล้ว

ความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่าย จากการสังเกตของคณะผู้วิจัย พบว่า การพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มผลิตภัณฑ์ ทั้ง 6 กลุ่ม นั้นเกิดจากการเชื่อมโยงของข้อมูลข่าวสารระหว่างกลุ่มที่มีการสื่อสารถึงกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งโดยทางตรงคือการนัดประชุมที่กลุ่มนัดประชุมในแต่ละเดือน ส่วนทางอ้อมก็ในกรณีของกลุ่มบางกลุ่มที่โทรศัพท์ติดต่อกันเอง พูดคุยปรึกษาหารือกัน และเล่าประสบการณ์ให้กันและกันได้ฟัง เช่น กลุ่มแม่บ้านเกาะพิมูลพัฒนากับกลุ่มพริกแกง อสม.

ที่มีการติดต่อกันเป็นประจำ และมักจะพบกันในงานที่ไปจำหน่ายสินค้า OTOP ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันทั้งในส่วนที่เป็นความสำเร็จและในส่วนที่ประสบปัญหาคล้าย ๆ กัน การรับรู้ร่วมกันจึงถือว่าเป็นหัวใจของการเป็นเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่องและขยายการเป็นเครือข่ายที่กว้างขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย (2004) ที่กล่าวถึงในเรื่องเครือข่ายว่า การส่งสารและรับสารที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้เกิดการขยายเครือข่ายออกไปในวงกว้างได้ นอกจากนี้เครือข่ายต้องมีจุดยืนมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและพร้อมที่จะเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นอยู่เสมอรวมทั้งต้องมีความยืดหยุ่น ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวนัก แต่เน้นให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในส่วนของกลุ่มผลิตภัณฑ์นั้น เกิดจากการมีมุมมองร่วมกันมีการรับรู้ร่วมกันและการมีความสนใจและประโยชน์ร่วมกัน

ความยั่งยืนของเครือข่าย จากการสังเกตคณะผู้วิจัย พบว่า กลุ่มวิสาหกิจมีความยั่งยืนของเครือข่ายในระดับหนึ่ง หมายถึงว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์ทั้ง 6 กลุ่มนั้น มีการติดต่อระหว่างกลุ่มเครือข่าย มีการเชื่อมโยงกลุ่มเครือข่ายไม่เท่ากัน ในบรรดากลุ่มกระดาษทรายไตรตรึงษ์ และกลุ่มกล้วยกวนเขาคีรีส ไม่ค่อยจะมีความก้าวหน้าในการเป็นเครือข่ายมักจะไม่ค่อยกระตือรือร้นให้ความใส่ใจกับกลุ่มสักเท่าใดนัก ซึ่งคณะผู้วิจัยก็มีข้อสังเกตว่าการขาดความกระตือรือร้นนั้น อาจจะมาจกสภาพที่ตั้งของกลุ่มที่มีความห่างไกลกันมาก มีความลำบากในเรื่องการเดินทางทั้ง ๆ ที่ถ้าหากสองกลุ่มนี้ถ้าเข้ามาประชุมกลุ่มกล้วยกวนเขาคีรีส ก่อนข้างที่จะมีความคิดเห็นก่อนข้างที่จะริเริ่มสร้างสรรค์ก่อนข้างที่จะมีวิสัยทัศน์ไกล แต่กลุ่มกระดาษทรายไตรตรึงษ์ก่อนข้างที่จะมีความขัดแย้งกันภายในกลุ่มเองและกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและก่อนข้างที่จะเป็นปัญหาในเรื่องของการจัดการผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวทั้งในกลุ่มและท้องถิ่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับเขตและระดับประเทศที่เกี่ยวข้องที่ให้การสนับสนุน ควรหันหน้าเข้าหากันและกำหนดงานให้ชัดเจน เพื่อมิให้เกิดการซ้ำซ้อนในการทำงานเกิดการแย่งชิงกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ในการพัฒนา และควรมีการกำหนดระยะเวลาที่ทิ้งห่างหรือทิ้งช่วงให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสได้ลองผิดลองถูกกับความรู้ที่ได้รับ ประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและมีโอกาสได้วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ได้รับความสำเร็จหรือล้มเหลวหาแนวทางแก้ไขหรือพัฒนาด้วยตนเอง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องคอยเป็นที่เล็งดูดูแลอยู่ตลอดเวลา ให้คำชี้แนะ และสนับสนุนหรือมีการให้ด้วยความจริงใจและตั้งใจจริง

ไม่หาผลประโยชน์จากโอกาสที่ได้รับหรือได้เกี่ยวข้อง อีกทั้งการให้การสนับสนุน ควรเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีลักษณะการบูรณาการมีความโปร่งใส เสียสละ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ควรมีความตระหนักรู้กันในกลุ่มของคนที่จะต้องให้มีความพร้อมในเรื่องของการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของเงินทุน การจัดการองค์การบริหารการผลิต การตลาด ทั้งนี้เพื่อความต่อเนื่องของกิจกรรมและรายได้ การทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องในกลุ่มจะทำให้เกิดความเข้มแข็งและความสามัคคีกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการมีความยั่งยืน

3. การดำรงไว้ซึ่งความเป็นเครือข่ายหรือความยั่งยืนของเครือข่าย กลุ่มเครือข่ายจะต้องสร้างหรือดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องและกลุ่มต้องมีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน

4. กลุ่มผู้วิจัย ซึ่งเป็นอาจารย์ของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร นำที่จะได้เข้าไปดูแลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการดูแล ควรที่จะเป็นการดูแลในรูปของเครือข่าย การให้ความรู้เสริมในส่วนที่เป็นจุดอ่อนที่กลุ่มผู้วิจัยค้นพบไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารจัดการ การหาแหล่งเงินทุน การจัดการองค์การบริหารการผลิตและการตลาด โดยเฉพาะในเรื่องของความรู้ในเรื่องของการตลาด ต้องให้กลุ่มผู้ผลิตทราบและเข้าใจถึงคำว่าตลาด ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการจนถึงมือผู้ซื้อมิใช่กลุ่มวิสาหกิจเข้าใจเพียงว่าการทำการตลาดคือการขายสินค้าได้เท่านั้น แต่ต้องเริ่มต้นตั้งแต่การบริหารการผลิต การจัดหาวัตถุดิบ การคิดคำนวณต้นทุน คำว่าตลาดต้องให้กลุ่มวิสาหกิจรู้จักตั้งแต่ ตัวผลิตภัณฑ์ การตั้งราคา การหาตลาด และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ที่จะ ทำให้สินค้าขายได้ ปัจจุบันนี้กลุ่มวิสาหกิจไปออกจำหน่ายสินค้าได้แต่ส่วนใหญ่ไม่มีเงินเหลือเพราะเขาคิดต้นทุน – กำไรไม่เป็น ดังนั้นในทัศนะของนักวิจัย คือการต้องให้ความรู้ โดยต้องเป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้นต้องมีเวลา เขาไม่สามารถเข้าใจได้ในเวลา 1-2 วัน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. อบจ. ต้องตั้งงบประมาณสำหรับการใช้จ่ายเป็นค่าอบรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร เป็นผู้ให้การอบรม ชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจในระดับรากหญ้า เป็นผู้ได้รับความรู้เหล่านี้ และนำไปใช้ประโยชน์สร้างกลุ่มให้เข้มแข็ง ยั่งยืนและมีรายได้ มีกำไร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำรูปแบบเครือข่ายที่ได้ จากการวิจัยไปทดลองใช้สร้างเครือข่ายในพื้นที่อื่น ๆ
2. ควรมีการนำรูปแบบเครือข่ายที่ได้จากการวิจัยไปทดลองใช้และเปรียบเทียบผลการศึกษาในหลายพื้นที่
3. ควรมีการพัฒนาเครือข่าย ต้นแบบที่เป็นลักษณะของเครือข่ายการตลาดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารและผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น

เอกสารอ้างอิง

- ทัศนีย์ ลักษณะวิชานัชช. (2546). กระบวนการ แนวคิดการสร้างเครือข่ายพัฒนาสังคม. เอกสารประกอบการประชุมประสานและส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับท้องถิ่น เวทีประชาคมของสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์ เด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของชุมชน, กรุงเทพฯ.
- ชูชาติ เหลี่ยมวานิช. (2537). เครือข่ายการเรียนรู้ด้านการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นฤมล นิราทร. (2543). การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก องค์การแรงงานระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ.
- มนูญ สอนเกิด. (2004). วิชากิจชุมชน. [Online]. Available URL. <http://www.cdd.go.th/webfund/economic1.doc>.
- สำนักงานมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับปริญญาตรี และสำนักงานมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ : เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์, 2545.
- สำนักวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และสำนักงานจังหวัดอุตรดิตถ์. (2547). การพัฒนาเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคชุมชน เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบครบวงจร ภายใต้นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของกลุ่ม 6 จังหวัดภาคเหนือ. (ตาก พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัยและอุตรดิตถ์). (เอกสารอัดสำเนา).
- อรรณพ วงศ์วิชัย. (2547). เอกสารประกอบการสอน รายวิชาเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.